

Θαύματα στα *Κυνηγητικά* του Οππιανού. Μια προσέγγιση.

*Tomás Silva Sánchez**

Στη Mamen Romero, in memoriam

Είναι ευρέως γνωστό, ότι οι αρχαίοι Έλληνες εκδήλωσαν ειδική ευαισθησία σε όλες τις διάφορες πλευρές της πραγματικότητας γύρω τους που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «καταπληκτικές», «αλλόκοτες», «ασυνήθιστες», «παράλογες», και με άλλα παρόμοια επίθετα. Αυτό το ενδιαφέρον για τα παράξενα, τα περίεργα της φύσης συναντάται στην ελληνική κουλτούρα από το ξεκίνημά της, και έτσι βρίσκεται στη μυθολογία και στα πρώτα γραπτά κείμενα. Ωστόσο, κατά την Ελληνιστική Εποχή, περίπου στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., εμφανίζεται μια ξεχωριστή μορφή λογοτεχνίας που θα ονομαστεί *παραδοξογραφία*, η οποία έχει ως κύριο αντικείμενο την απλή συλλογή και διάδοση *παραδόξων, θαυμασίων, άπιστων και ιδίων ιστοριών* (δηλ. “το λεξιλόγιο του θαυμαστού”, βλ. Ραϊόν Leyra 2011, 41–50), χωρίς –τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως– ανώτερες επιστημονικές ή ιστορικές επιδιώξεις.

Οι εργασίες με σχήμα καταλόγων είναι τυπικές της Ελληνιστικής Εποχής, όπως οι πολύ γνωστοί *Πίνακες* του Καλλιμάχου. Και ο ίδιος ο Καλλιμάχος είναι ο πρώτος συγγραφέας μιας συλλογής θαυμάτων, με τίτλο *Περὶ τῶν ἀνὰ πάντα γένη κατὰ τόπους θαυμασίων*, που γνωρίζουμε μέσα από τα κείμενα άλλων παραδοξογράφων, ιδιαίτερα αυτό του Αντιγόνου (βλ. Schepens 1996, 383).

Ακριβώς αυτός ο Αντίγονος, συνήθως ταυτιζόμενος με τον Αντίγονο τον Καρύστιο, συγγραφέα και καλλιτέχνη στην αυλή του Αττάλου Α΄ της

* I+D Research Project “*Greek Poetology and Metapoetry. From the Hellenistic Age to Late Antiquity: On the Cyclic Conception of Poetry*” (FFI2010–19067). Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα και θερμά τον φίλο και συνάδελφο Εμμανουήλ Πλούσο, Διδάκτορα Κλασικής Φιλολογίας, για την ανεκτίμητη και γενναϊόδωρη βοήθειά του με τα ελληνικά αυτής της εργασίας. Ευχαριστίες οφείλουμε και στην φίλη και συνάδελφο Liliya Radoslavona, για την εξ αποστάσεως συμπαράσταση και ενθάρρυνσή της.

Περγάμου κατά το δεύτερο ήμισυ του 3^{ου} αι. π.Χ., είναι ο δημιουργός του παλαιότερου και μεγαλύτερου από τα έργα του είδους της παραδοξογραφίας που έχουν φτάσει έως τις μέρες μας, με τίτλο –όχι βέβαιο, αλλά γενικώς αποδεκτό– *Ἱστοριῶν παραδόξων συναγωγή*.

Χάρη στο έργο του Αντιγόνου και στο γεγονός ότι σώθηκε σχεδόν ολόκληρο, διότι το μοναδικό χειρόγραφο που το διασώζει έχει απωλέσει μόνο την τελευταία του σελίδα, έχει καταστεί δυνατό να μελετηθούν και να εκτεθούν τα χαρακτηριστικά της παραδοξογραφίας, εκείνα δηλαδή που της δίνουν ταυτότητα ως λογοτεχνικού είδους, εφόσον τα συμπεράσματα της ανάλυσης του κειμένου του Αντιγόνου μπορούν σε μεγάλο βαθμό να επεκταθούν και σε άλλες συλλογές παραδόξων που γνωρίζουμε.

Όσον αφορά τις μελέτες πάνω στην παραδοξογραφία, θα θέλαμε να ανοίξουμε μια μικρή παρένθεση για να πούμε ότι η σύγχρονη κριτική γενικά δεν της έχει δώσει ιδιαίτερη προσοχή, υποβιβάζοντάς την σε ένα δεύτερο επίπεδο ενδιαφέροντος. Έχουν ασκήσει μεγάλη επιρροή γνώμες όπως αυτή του von Christ, σύμφωνα με την οποία η παραδοξογραφία δεν είναι παρά ένας εκφυλισμός της αριστοτελικής επιστήμης, ο οποίος απευθυνόταν σε αναγνώστες με ελλιπή κατάρτιση και πνευματική μυωπία (βλ. von Christ 1920⁶, 237).

Ευτυχώς, αυτή η τάση έχει αλλάξει και κατά τις τελευταίες δεκαετίες αυξήθηκε το ενδιαφέρον για τα έργα των παραδοξογράφων ως καθαυτό αντικείμενα μελέτης και ως δείγματα ενός λογοτεχνικού είδους που θεωρείται αξιοπρόσεκτο. Έτσι αποδεικνύεται από τις έρευνες, μεταξύ άλλων, των Giannini, Jacob, Schepens, Delcroix ή Pajón Leyra. Ο Giannini είναι και ο υπεύθυνος για την τωρινή κριτική έκδοση των κειμένων αυτών, που δημοσιεύθηκε το 1967 και αντικατέστησε την παλιά έκδοση του Westermann, από το 1839¹. Και στην ανάλυση του προαναφερθέντος Jacob για το έργο του Αντιγόνου του Καρυστίου οφείλεται μια σύντομη, αλλά πολύ καλή περιγραφή των χαρακτηριστικών του παραδοξογραφικού είδους, καθώς και των αρχών της σύνθεσης στις οποίες αυτό βασίζεται (βλ. Jacob 1983, 123–135).

Η κύρια περιοχή ενδιαφέροντος της παραδοξογραφίας είναι, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, ο φυσικός κόσμος. Στη συλλογή ανεκδότων του Αντιγόνου περιέχονται τα σημαντικά θέματα του είδους, με την εξαίρεση

¹ Για τον Αντίγονο έχουμε όμως την πιο πρόσφατη έκδοση του O. Musso (*Antigonus Carystius, Rerum mirabilium collectio*, Napoli, 1985).

ίσως των ηθικών, εθνολογικών ή μυθικών θαυμάτων. Τα περισσότερα από τα ανέκδοτα (έως 108) είναι αφιερωμένα στη ζωολογία, αγαπημένο θέμα των παραδοξογράφων όπως είναι και τα νερά (ποτάμια, πηγές, κλπ.), στα οποία αναφέρονται 36 ανέκδοτα. Αφιερώνεται επίσης ένα τμήμα στην ανθρώπινη φυσιολογία, και τέλος αγγίζονται θέματα όπως τα φυτά, οι τόποι, ο αέρας και η φωτιά.

Ο Αντίγονος και οι άλλοι παραδοξογράφοι επεξεργάζονται τους καταλόγους ανεκδότων από γραπτές πηγές. Το δικό τους είναι έργο «δευτέρου χεριού», δηλαδή με βάση στην αλλότρια εμπειρία, όχι ή σχέδον τίποτα στη δική τους εμπειρία. «Συναγωγή» και «έκλογή»: η παραδοξογραφία τότε ορίζεται ως *τέχνη της συμπίλησης* («l'art de compiler», Jacob 1983, 122), δηλαδή η τέχνη τού να επιλεγθούν και να εξαχθούν από προγενέστερα έργα εκείνα τα περιεχόμενα που θα προκαλέσουν την έκπληξη του αναγνώστη και να συλλεχθούν σε ενιαίο σύνολο. Είναι επομένως ένα λογοτεχνικό είδος πραγματοποιημένο από μελετητές, η προέλευση του οποίου δεν μπορεί να εξηγηθεί χωρίς την ύπαρξη των μεγάλων ελληνιστικών βιβλιοθηκών, ιδιαίτερα εκείνης της Αλεξάνδρειας.

Σε αυτές πήγαιναν οι παραδοξογράφοι για να εντοπίσουν τις πηγές πληροφοριών που ήταν απαραίτητες για την εργασία τους: λογογράφους, ιστορικούς, ιστορίες για ταξίδια, αναφορές ανίχνευσης που συντάχθηκαν κατά τη διάρκεια των εκστρατειών του Μεγάλου Αλεξάνδρου, προηγούμενες παραδοξογραφικές συλλογές (π.χ. ο Αντίγονος χρησιμοποιεί εκείνη του Καλλιμάχου) και προπάντων τα επιστημονικά συγγράμματα, κυρίως αυτά του Αριστοτέλη και της σχολής του (βλ. Jacob 1983, 123–124· Schepens 1996, 389–394· Rajón Leyra 2011, 83–89).²

Ο παραδοξογράφος δεν κρύβει τη χρήση αυτών των πηγών και –ως εκ τούτου– τα ανέκδοτα έχουν συνήθως τη μορφή παραθέσεων σε έμμεσο λόγο, ακόμη και με αναφορά στον συγγραφέα από τον οποίο εξάγονται (π.χ. «Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης φησίν...» ή «Θεόπομος δὲ φησιν...»). Έτσι εκείνος ο πρότυπος συγγραφέας γίνεται αυθεντία στο ανεκδότη.

² Αντίγ. 26: «Καὶ μὴν τὰς τε λοιπὰς ἐντρεχειὰς τῶν ζώων, οἷον ἐν μάχαις, ἐν θεραπείαις τραυμάτων, ἐν παρασκευαῖς τῶν πρὸς τὸν βίον ἀναγκαίων, ἐν φιλοστοργίαις, ἐν μνήμαις, ἀκριβέστατ' ἂν τις ἐκ τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους συναγωγῆς καταμάθοι, ἐξ ἧς ἡμεῖς πρῶτον ποιησόμεθα τὴν ἐκλογὴν.»

Αλλά προφανώς δεν αρκούν οι αναφορές σε ορισμένους συγγραφείς ως αυθεντίες για τη μετατροπή μιας επιστημονικής παρατήρησης σε ένα θαυμαστό ανέκδοτο. Για να ενισχυθεί το αποτέλεσμα έκπληξης των επιλεγμένων φαινομένων, ο παραδοξογράφος «ξαναγράφει» το κείμενο της πηγής που το σχηματοποιεί, δηλαδή το υποβάλλει σε μια διαδικασία περίληψης, κατά την οποία επιλέγονται τα ουσιώδη στοιχεία και εξαλείφονται τα περιττά και περιορίζεται η περιγραφή του θαύματος στις ουσιαστικές λέξεις και λεπτομέρειες. Αναζητείται έτσι η συντομία, ισχυρό κίνητρο για την αποτελεσματικότητα της εκπληκτικής εντύπωσης του ανεκδότη. Επιπλέον, εξαλείφονται οι εκφράσεις του κειμένου-πηγής που επιβεβαιώνουν τις πληροφορίες ως αληθείς ή ψευδείς, ως βέβαιες ή αμφίβολες, και που θα μπορούσαν να είναι επιζήμιες για τον θαυμασμό του φαινομένου. Και βάσει του ιδίου σκοπού είναι επίσης σημαντικό να εξαλειφθούν οι αιτίες, δηλαδή κάθε είδος εξήγησης των φαινομένων που ίσως θα είχε παράσχει ο συγγραφέας του πρωτοτύπου κειμένου.

Επιπλέον, είτε μέσα από το να επιθεωρήσει («*επιτρέχω*» στην αρχαία ελληνική) ο συγγραφέας την πηγή, ανιχνεύοντας ό,τι σε εκείνη αναφερόταν ως «*ξένον, παράδοξον, θαυμαστόν, ἴδιον*», είτε μέσα από το να ανακαλύψει κατά τύχη («*περιπίπτω*» στην αρχαία ελληνική) ενδιαφέρουσες πληροφορίες, ο παραδοξογράφος συλλέγει σταδιακά εντυπωσιακές ειδήσεις, τις οποίες απομονώνει από τα συμφραζόμενά τους, από το πλαίσιο εντός του οποίου μπορεί να εξηγηθεί, να ξεκαθαριστεί ή να μειωθεί η υποθετική μοναδικότητά τους (βλ. Jacob 1983, 129-130· Rajón Leyra 2011, 85-89).³

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι Αντίγ. 83, όπου διαβάζουμε: «*Ἐχειν δὲ καὶ σπογγίον αἴσθησιν (δηλ. ὁ Ἀριστοτέλης φησίν). ἂν γὰρ μέλλοντος ἀποσπᾶν προαίσθηται, συσπᾶσθαι καὶ ἔργον εἶναι ἀφελεῖν· ταὐτὸ δ', ἂν ἄνεμος ἢ κλύδων ἤ, γίνεσθαι.*» Το ίδιο αναφέρει

³ Βλ. Αντίγ. 60 (απόσπασμα): «*τὰ γοῦν πάντα σχεδὸν ἑβδομήκοντα περὶ αὐτῶν καταβέβληται βιβλία, καὶ πεπειράται ἐξηγητικώτερον ἢ ἱστορικώτερον ἐν ἐκάστοις ἀναστρέφεσθαι. πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκλογὴν ἐκποιεῖ <τῶν> προηρημένων αὐτῶ τὸ ξένον καὶ παράδοξον ἕκ τε τούτων καὶ τῶν ἄλλων ἐπιδραμεῖν.*» Βλ. και Αντίγ. 89 (απόσπασμα): «*Ἴδιον δὲ καὶ τοῦτο, νεκρῶν τινῶν τοῦ μυελοῦ σαπέντος ἐκ τῆς ῥάχεως ὀφίδια γίνεσθαι, εἰάν πρὸ τοῦ τελευτᾶν ὄψεως τεθνηκότος ἐλκύσῃσιν τὴν ὀσμήν. καὶ τινι καὶ ἐπιγραμματίῳ περιπεπτώκαμεν Ἀρχελάου...».*

ο Αριστοτέλης στο *Τῶν περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν*, αλλά προσθέτοντας μια παρατήρηση που θέτει υπό αμφισβήτηση το θαύμα (548b10 επ.): «*Εἰσὶ δὲ τινες οἱ περὶ τούτου ἀμφισβητοῦσιν, ὥσπερ οἱ ἐν Τορώνῃ.*»

Το απλό γεγονός, ακατέργαστο, ανεξάρτητο από κάθε επιστημονικό πλαίσιο αποτελεί το ενδιαφέρον του παραδοξογράφου. Έτσι το παράδειγμα που κατά τη γνώμη των μελετητῶν του κειμένου του Αντιγόνου αποδεικνύει καλύτερα την αποτελεσματικότητα της δικῆ του μεθόδου συμπίλησης παρέχεται από το ανέκδοτο 75 (βλ. Jacob 1983, 134): «*Ἐν Φρυγίᾳ δὲ βοῦς εἶναι, οἱ κινουῦσι τὰ κέρατα.*» Εάν πάμε στην πηγή, Αριστοτέλους 517a28 επ., διαβάζουμε: «*Τὰ δὲ κέρατα προσπέφυκε μᾶλλον τῷ δέρματι ἢ τῷ ὀστέῳ διὸ καὶ ἐν Φρυγίᾳ εἰσὶ βόες καὶ ἄλλοθι οἱ κινουῦσι τὰ κέρατα ὥσπερ τὰ ἄτα.*». Ο Αντίγονος ἔχει διαγράψει την εξήγηση και ἄλλα στοιχεία ας πούμε δευτερεύοντα, καθώς επίσης και για την ενίσχυση της ἐκπληξης του αναγνώστη ἔχει εστιάσει την προσοχή στη μοναδικότητα του φαινομένου. Δηλαδή, η αποτελεσματικότητα αὐτοῦ του ανεκδότου, ἐκτός ἀπὸ τη συντομία του, ἐδράζεται στον συνδυασμὸ ἐνός ανεξηγήτου φαινομένου με τον εντοπισμὸ του σε ἓνα συγκεκριμένο μέρος, χωρὶς ἡ σχέση αὐτὴ να ἔχει αποσαφηνιστεῖ.⁴

Ἡ ἐμπιστοσύνη του Αντιγόνου στις πηγές του ὡς αὐθεντίες, εἰδικά στην περίπτωση του Αριστοτέλη, δεν σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος ἢ γενικά οἱ παραδοξογράφοι δρουν με ἐμπιστία. Αντίθετα, τις περισσότερες φορές παρουσιάζουν ἓναν υψηλὸ βαθμὸ αὐστηρότητας και δεν ἀποδίδουν ἐπινοημένα ἢ ἐσφαλμένα δεδομένα στις πηγές τους. Ἐνας συγγραφέας ὅπως ὁ Αντίγονος δεν ἀδιαφορεῖ για την ἀντίθεση σωστοῦ–λάθους: το

⁴ Κατ' αὐτὸν τον τρόπο παράγονται ἀνέκδοτα ὅπως Αντίγ. 30: «*Τὰς δ' ἐν Κρήτῃ αἴγας τὰς ἀγρίας, ὅταν τοξευθῶσιν, ζητεῖν τὴν δίκταμνον· δοκεῖ γὰρ ἐκβλητικὸν εἶναι τῶν βελῶν*», που ξαναγράφει σχεδόν ὡς ἔχει ὁ Αριστοτέλης 612a3, ἐνῶ ἐκεῖ εἶναι ἓνα παράδειγμα για πῶς τα ζῶα ἐνεργοῦν ἐξυπνα ὅταν ζητοῦν φάρμακα των δικῶν τους ἀσθενειῶν. Βλ. και Αντίγ. 29,1: «*Τὰς δ' ἐλάφους λέγει τίκτειν παρὰ τὰς ὁδοὺς, φευγούσας τὰ θηρία· ἥκιστα γὰρ ἐπιτίθεσθαι τοὺς λύκους ἐνθάδε*», ὅπου διαγράφηκε ἡ εξήγηση που διαβάζουμε στον Αριστοτέλη 611a16 επ.: «*Τῶν δ' ἀγρίων καὶ τετραπόδων ἡ ἔλαφος οὐχ ἥκιστα δοκεῖ εἶναι φρόνιμον, τῷ τε τίκτειν παρὰ τὰς ὁδοὺς (τὰ γὰρ θηρία διὰ τοὺς ἀνθρώπους οὐ προσέρχεται).*»

παράδοξον δεν ισούται με το ψεύδος. Στα ανέκδοτά του ασκείται κριτική των πηγών και παράγεται μια κλίμακα αξιών στη οποία θετικοί όροι όπως ξείνον, παράδοξον, θαυμαστόν, ἴδιον, αντιμετωπίζουν άλλους αρνητικούς όπως τέρας, τερατώδης, ψεύδος (βλ. Jacob 1983, 130 & 132 επ.· Schepens 1996, 386–389· Rajón Leyra 2011, 216–223). Ως εκ τούτου, ο Κτησίας, ιστορικός του 4^{ου} αι. π.Χ., που είχε ήδη δυσφημιστεί στην ίδια την αρχαιότητα, απορρίπτεται από τον Αντίγονο.⁵

Για τη σύνταξη των συλλογών ανεκδότην οι παραδοξογράφοι ακολούθησαν διάφορα κριτήρια, όπως το γεωγραφικό (ανάλογα με τους τόπους όπου συνέβησαν τα γεγονότα), το θεματικό (με βάση το θέμα των φαινομένων), το βιβλιογραφικό (σύμφωνα με τη σειρά των βιβλίων από τα οποία αντλούσαν τις πληροφορίες) ή ακόμη και το αλφαβητικό. Ο Αντίγονος φαίνεται να συνδυάζει το θεματικό και το βιβλιογραφικό, δηλαδή γενικά σέβεται τη σειρά τοποθέτησης που εμφανίζονται τα ανέκδοτα στο κείμενο-πηγή, και την αλλάζει μόνο λόγω του θιγόμενου θέματος. Επίσης, φαίνεται ότι ο Αντίγονος, διαφορετικά από τους υπολοίπους παραδοξογράφους, ακολουθεί μια τάση ρητορικού ύφους να συλλέξει παρόμοια ανέκδοτα και να τα τακτοποιήσει ανάλογα με ένα είδος ιεραρχίας της κατάπληξης, μια διαβάθμιση της έκτακτης φύσης τους ώστε να κρατηθεί και να αυξηθεί το ενδιαφέρον του αναγνώστη (βλ. Jacob 1983, 128 επ.· Rajón Leyra 2011, 32).⁶

Αλλά εκτός από την *Ἱστοριῶν παραδόξων συναγωγή* του Αντιγόνου του Καρυστίου, σώζονται ελάχιστες συλλογές θαυμάτων και όλες σχεδόν σε αποσπασματική κατάσταση.⁷ Ωστόσο, από τα στοιχεία

⁵ Αντίγ. 15,2: «Καὶ ἐν Ἐκβατάνοις δὲ καὶ ἐν Πέρσαις Κτησίας ἱστορεῖ παραπλήσιόν τι τούτοις, διὰ δὲ τὸ αὐτὸν πολλὰ ψεύδεσθαι παραλείπομεν τὴν ἐκλογὴν καὶ γὰρ ἐφαίνετο τερατώδης.»

⁶ Βλ. για παράδειγμα Αντίγ. 1.2 («λέγεται δέ τι τούτου μυθωδέστερον...»), Αντίγ. 8 («οὐχ ἦττον δὲ τούτου θαυμαστόν...»), και Αντίγ. 15.3 («τούτου δέ τι ιδιότερον ὁ Θεόπομπος λέγει...»).

⁷ Οι περισσότερες έχουν διασωθεί χάρη στην έμμεση παράδοση. Έχουν άμεση παράδοση, μέσω των μεσαιωνικών χειρογράφων, μόνο το κείμενο του Αντιγόνου, και εκείνα του Απολλωνίου (πιθανώς του 2^{ου} αι. π.Χ.), του Ψευδο-Αριστοτέλους (έργο που μεταδίδεται με το όνομα του φιλοσόφου από τον 2^ο αι. π.Χ.), του Φλεγόντος από τις Τράλλεις (απελευθέρως του αυτοκράτορα Αδριανού) και των ανωνύμων Παραδοξογράφων Φλωρεντίνου, Βατικανού και Παλατινού (και οι τρεις του 2^{ου} αι. μ.Χ.), οι οποίοι ονομάζονται έτσι από τα ονόματα των κωδίκων που τους διέσωσαν.

που διαθέτουμε φαίνεται ότι, μετά από την Ελληνιστική περίοδο, η παραδοξογραφία αναπτύχθηκε και έφτασε και σε κάποια ακμή κατά τη διάρκεια της Ελληνορωμαϊκής Εποχής (βλ. Delcroix 1996, 425–433). Το να παραμείνει ζωντανή για τόσο καιρό σημαίνει ότι λογικά υπήρχε ως πούμε ένα «καταναλωτικό» κοινό αυτού του είδους. Οι προτάσεις σχετικά με τον τύπο του αναγνώστη και ως εκ τούτου με τη λειτουργικότητα της παραδοξογραφίας ποικίλλουν, χωρίς να μπορούμε να αποκλείσουμε καμία. Πολύ πιθανόν, όπως συνέβη σε άλλα λογοτεχνικά είδη, το παραδοξογραφικό θα μπορούσε να διαβαστεί για περισσότερους από έναν λόγους και θα μπορούσε να έχει περισσότερους από έναν τύπους αναγνώστη. Φυσικά πολλοί αναγνώστες θα έψαχναν μόνο τη διασκέδαση που παρεχόταν από αυτές τις συλλογές ανεκδότων (βλ. Schepens 1996, 407–409). Να μην ξεχνάμε ότι η παραδοξογραφία γεννήθηκε μέσα σε μια πόλη, την Αλεξάνδρεια, δυναμική και με μια αναπτυσσόμενη «μεσαία τάξη» που συμπεριλάμβανε εμπόρους και λειτουργούς στους οποίους, παρόλο που είχαν έναν ορισμένο βαθμό εκπαίδευσης, έλειπε ένα πολύ στέρεο μορφωτικό υπόβαθρο. Επρόκειτο για έναν κοινωνικό τομέα χωρίς υψηλές λογοτεχνικές ή επιστημονικές φιλοδοξίες, που όμως θα μπορούσε να απαιτήσει την παραγωγή έργων κατάλληλων στο μορφωτικό επίπεδο του απλώς για αναψυχή (βλ. Schepens 1996, 399–402; Rajón Leyra 2011, 51–56). Κατάλληλα έργα θα ήταν οι συλλογές θαυμάτων, οι οποίες μαζί με τις ανέκδοτες τους θα μπορούσαν να εκπληρώσουν ένα ρόλο παρόμοιο με εκείνον της τωρινής διάδοσης της επιστημονικής γνώσης.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν αυτόν τον χαρακτήρα της Ελληνιστικής κοινωνίας, έχει προταθεί η ενδιαφέρουσα δυνατότητα ότι ο ρόλος της παραδοξογραφίας θα προχωρούσε πέρα από την απλή ιδιωτική ψυχαγωγία. Είναι πιθανό ότι αρκετά μέλη αυτής της αναδυόμενης τάξης λειτουργών και εμπόρων, την οποία αναφέραμε, λόγω της επιθυμίας πρόσβασης σε εκλεκτούς κύκλους, θα θεωρούσαν την παραδοξογραφία ένα μέσο για να αποκτήσουν την εμφάνιση της σοφολογιότητας που δεν την διέθεταν και που θα τους επέτρεπε να ενταχθούν σε μια κοινωνική πρακτική παραδοσιακά αριστοκρατική, το συμπόσιο, για να έχουν κάτι να πουν μπροστά στους υπολοίπους συμποσιαστές. Άλλωστε, από την ελληνιστική περίοδο τα πολιτικά περιεχόμενα φαίνεται ότι εξαφανίστηκαν σταδιακά από τις συμποσιακές συζητήσεις, για να αντικατασταθούν από άλλα περιεχόμενα ελαφρύτερα ή πολιτικά

«αβλαβή». Χάρη σε συνθήκες όπως αυτές, η παραδοξογραφία θα ήταν σε θέση να εισέλθει στο αριστοκρατικό περιβάλλον του συμποσίου, ως θέμα συνομιλίας μεταξύ των συμποσιαστών, όπως φαίνεται ότι μπορούμε να συμπεράνουμε από ορισμένα χωρία των *Συμποσιακῶν* του Πλουτάρχου (για αυτήν την πρόταση βλ. Rajón Leyra 2011, 56–82).⁸

Από την άποψη του παραδοξογραφικού είδους ως λογοτεχνίας ψυχαγωγίας, ή ως υποστήριξης προς εκείνους που ήθελαν να αποκτήσουν την εμφάνιση της σοφολογιότητας για να εισέλθουν στον εκλεκτό κύκλο του συμποσίου, προστίθεται μια τρίτη δυνατότητα ως προς τη λειτουργικότητα της παραδοξογραφίας. Πράγματι, ένας άλλος ρόλος της παραδοξογραφίας θα μπορούσε να θεωρηθεί η χρήση αυτών των καταλόγων περιέργων πραγμάτων, όπως έργων αναφοράς από άλλους συγγραφείς, οι οποίοι επιθυμούσαν να συμπεριλάβουν στις δικές τους συνθέσεις υπέροχα ανέκδοτα. Έχει διατυπωθεί ότι η συλλογή θαυμάτων του Καλλιμάχου υπήρξε ένα είδος προπαρασκευαστικής εργασίας για τα δικά του ποιήματα (βλ. Delcroix 1996, 432–433).

Αυτή η τρίτη άποψη μας κατευθύνει σε μια άλλη σκέψη που δεν είναι λιγότερο ενδιαφέρουσα, δηλαδή να αξιολογηθεί ο ρόλος της παραδοξογραφίας στη σύνθεση έργων που εντάσσονται σε άλλα είδη. Είναι μια πλευρά που κατά τη γνώμη μας έχει ελάχιστα γίνει αντικείμενο πραγμάτευσης στις μελέτες για την παραδοξογραφία, και έχει περιοριστεί ως επί το πλείστον στη σηματοδότηση της παρουσίας κοινών περιεχομένων μεταξύ ενός παραδοξογραφικού έργου και ενός άλλου που δεν ήταν. Έχει τονιστεί ιδιαίτερα η συμπερίληψη θαυμαστών ανεκδότων σε μερικά έργα της Ρωμαϊκής περιόδου, όπως στα περίφημα

⁸ Σύμφωνα με την Rajón Leyra, ο Πλούταρχος, ως θεωρητικός του συμποσίου, συμβουλεύει να αποφεύγονται πολύπλοκα θέματα στο συμπόσιο (πρβλ. *Ἡθικά* 613c, 615 ab) και προτείνει ακόμη για τις συνομιλίες μεταξύ των συμποσιαστών την εξέταση αλλοκότων γεγονότων (πρβλ. *Ἡθικά* 673a4–8). Αυτά τα χωρία, μαζί με άλλα, θα της επέτρεπε να υποθέσει ότι υπήρχε μια σύνδεση των συλλογών θαυμάτων με το πλαίσιο του συμποσίου, και ότι εκείνοι που είχαν πρόσβαση σε αυτές τις συλλογές τις χρησιμοποίησαν ως μέσο για μια πολυμαθή συζήτηση. Τα ίδια τα *Συμποσιακά* προσφέρουν παραδείγματα του πώς ένας συνομιλητής προτείνει ένα παράξενο φαινόμενο του οποίου τα αίτια ισχυρίζεται ότι είναι δύσκολο να βρεθούν. Για παράδειγμα, στα *Ἡθικά* 655e–f προτείνεται ως θέμα συζήτησης να ανακαλυφθεί γιατί ο μούστος μεθάει λιγότερο από το κρασί, και η επιλογή αυτού του θέματος εξηγείται επειδή «*τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς παράδοξον ἐφάνη και ἄπιστον*» (655f2–3).

Ἡθικὰ του Πλουτάρχου ἢ στο *Περὶ ζῶων ιδιότητος* του Αἰλιανού, ἢ, στη Λατινικὴ Λογοτεχνία, στη *Naturalis Historia* του Πλίνιου.

Ὡστόσο δεν ἔχει αρκετὰ μελετηθεῖ, πιστεύουμε, η παραλαβὴ των μέσων σύνθεσης του εἶδους των *mirabilia* σε ἔργα ἀπὸ ἄλλα εἶδη.⁹ Ἐμεῖς επιχειρήσαμε μια μικρὴ διερεύνηση των θαυμαστῶν ανεκδότων που υπάρχουν στο ἔργο *Πότερα τῶν ζῶων φρονιμώτερα* του Πλουτάρχου (βλ. Silva Sánchez 1999, 471–479). Ὡς γνωστόν, σε αὐτὸ το πονημάτιο ο Πλούταρχος εμπλέκεται στην παλαιὰ φιλοσοφικὴ διαμάχη σχετικὰ με την ὑπαρξὴ ορθολογικῆς ικανότητος στα ζῶα και υποστηρίζει, σύμφωνα με την ζωολογικὴ θέση της Περιπατητικῆς Σχολῆς (ὅπως ο Αἰλιανός ἢ ο Πλίνιος), και ἐναντίον της θέσης των Στωικῶν, ὅτι τα λεγόμενα ἄλογα ὄντα κατέχουν τὸν λογισμόν, δηλαδή ὅτι ο ζωικὸς κόσμος προικίζεται με νοημοσύνη. Το δεῦτερο μέρος του πονηματίου συνίσταται σε μια συζήτηση ἀνάμεσα σε δύο νεαρούς, τον Αριστοτίμο και τον Φαίδιμο, για το αν εἶναι ἀνώτερη η νοημοσύνη των χερσαίων ζῶων ἢ των θαλάσσιων. Αὐτὸ το μέρος ἔχει θεωρηθεῖ σε γενικὲς γραμμὲς ως μια ἀπλὴ ἀποθήκη ανεκδοτικῶν επιχειρημάτων, χαρακτηριστικὴ των ἐγκυκλοπαιδικῶν γνώσεων του Πλουτάρχου. Ἐμεῖς θέλαμε να σημειώσουμε τη σαφὴ τάση ἐκείνων των ανεκδότων προς το παράδοξον, προς την ἐκπληξη, ιδιαίτερα στην παρέμβαση του πρώτου νεαροῦ, του Αριστοτίμου, δίδοντας ἔμφαση στη χρῆση ορισμένων τρόπων σύνθεσης της παραδοξογραφίας ὅπως η συντομία και η σχηματοποίησις των ανεκδότων, η ἀπουσία ἐξηγήσεων των φαινομένων, η σύνδεση θαυμαστῶν γεγονότων με ἓνα συγκεκριμένο τόπο, καθὼς και κάποιος βαθμὸς ιεράρχησης, ἀφοῦ τίθεται στο τέλος μιας σειράς ἓνα ἀνεκδοτο που χαρακτηρίζεται ως ἐκπληκτικότερο ἀπὸ τα προηγούμενα.¹⁰

Θα ἐπιθυμοῦσαμε στο σημεῖο αὐτὸ να κάνουμε μιὰ ἄλλη παρόμοια ἐργασία με ἓνα ποιητικὸ κείμενο, ἐπίσης ἀπὸ τη Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ και με ἀφθονο ζωολογικὸ περιεχόμενο: τα *Κυνηγετικὰ* του Οππιανού ἀπὸ την Απάμεια (ἢ Ψευδο-Οππιανού), ἓνα διδακτικὸ ποίημα που ἀναφέρεται στο κυνήγι και εἶναι γραμμένο περίπου το 215 μ.Χ. (και, ως γνωστόν,

⁹ Ἡ μόνη ἐξάιρεση που ξέρουμε εἶναι η συνοπτικὴ ἀνάλυση της *Naturalis Historia* του Πλίνιου ἀπὸ τον Delcroix 1996, 433–439, μέσα στη μελέτη του για την παραδοξογραφία στη Ρώμη.

¹⁰ Βλ. Πλούταρχος, Ἡθικὰ 974d12-e2: «Ἦττον δὲ ταῦτα θαυμαστά, καίπερ ὄντα θαυμάσια, ποιῶσιν αἰ νοήσιν ἀριθμοῦ και δύναμιν τοῦ ἀριθμῆν ἔχουσαι φύσεις, ὡσπερ ἔχουσιν αἰ περὶ Σοῦσα βόες.»

μιμείται ένα προηγούμενο ποίημα για το ψάρεμα, τα *Άλιευτικά* του Οππιανού από την Ανάζαρβο της Κιλικίας, που έζησε τον 2^ο αι. μ.Χ.).

Τα *Κυνηγετικά* αποτελούνται από 2144 εξάμετρους και διαιρούνται σε τέσσερα βιβλία, ακολουθώντας την εκτεταμένη μορφή του διδακτικού ποιήματος του Λουκρητίου και του Βεργίλιου. Αυτά τα τέσσερα βιβλία αντιστοιχούν σε τρεις θεματικούς τομείς, οι οποίοι καθορίζονται από τη δομή της πεζογραφικής πραγματείας για το κυνήγι, όπως το πρότυπο που δημιούργησε κατά την Κλασική Εποχή το πονημάτιο του τιτλοφορούμενο *ὁ Κυνηγετικός* που αποδίδεται στον Ξενοφώντα (βλ. Silva Sánchez 1998, 323–327). Έτσι, το πρώτο βιβλίο των *Κυνηγετικών* περιλαμβάνει τις βασικές αρχές και τα απαραίτητα προκαταρκτικά του κυνηγιού, δηλαδή τα προσόντα και τον εξοπλισμό του κυνηγού, τις εποχές κυνηγιού, και προπάντων τους τύπους των αλόγων και σκύλων που μπορούν να είναι βοηθοί του θηρευτή. Το τέταρτο βιβλίο αφορά την πράξη του κυνηγιού, ενώ το δεύτερο και τρίτο βιβλίο ασχολούνται με τα ζώα που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο θήρας, χωρισμένα σε *κερατοφόρα* (βιβλίο II) και *καρχαρόδοντα γένεθλα* (βιβλίο III).¹¹ Τέτοια ταξινομική διάκριση είναι προφανής στον Αριστοτέλη, για παράδειγμα *Τῶν περὶ τὰ ζῷα ἱστοριῶν* 501a12 επ. (βλ. Silva Sánchez 2002, 159 και υποσημ. 406· Agosta 2009, 89).

Ο κοινός παρονομαστής του ευρέος ζωολογικού φάσματος των βιβλίων I, II και III είναι η παροχή μιας περιγραφής κάθε ζώου, μαζί με αναφορές για τις συνήθειές τους. Αυτές επιτρέπουν την είσοδο πολλών ανεκδότων στο ποίημα, τα περισσότερα από τα οποία έχουν μια σαφή τάση προς το περίεργο και ασυνήθιστο. Φαίνεται ότι ο Οππιανός διατηρεί τη βασική δομή της κυνηγετικής πραγματείας του Ξενοφώντος, αλλά έχει μεταβάλει τις προσδοκώμενες γνώσεις, συμβουλές ή κανόνες του κυνηγιού, μέσα από την προσαρμογή περιεχομένων από άλλα είδη, όπως η παραδοξογραφία. Να λάβουμε υπ' όψιν πως κοντά στη χρονική περίοδο που έζησε ο Οππιανός γράφτηκαν παραδοξογραφικά έργα, και είναι λογικό ο ίδιος να έχει διαβάσει έργα όπως αυτά και να μεταφέρει στο δικό του ποίημα το αποτέλεσμα αυτών των αναγνώσεων.

Συνεπώς, έχει ενδιαφέρον να εξεταστούν τα ζωολογικά ανέκδοτα των *Κυνηγετικών* και να παρατηρηθούν οι τρόποι που χρησιμοποιούνται κατά την ενσωμάτωσή τους, για να γνωρίσουμε αν οι τρόποι αυτοί

¹¹ Βλ. *Κυν.* II 489 και κυρίως *Κυν.* III 1-5.

πλησιάσουν εκείνους της παραδοξογραφίας.¹² Κατ' αρχάς, ο ίδιος ο Οππιανός αναγνωρίζει τον χειρισμό πηγών, αφού ομολογεί ρητά δύο φορές ότι συνέλεξε *θαύματα*, καταπληκτικά ανέκδοτα, στα *Κυν.* II 544 και III 228, όπου αναφέρει: «*θαῦμα δὲ καὶ τόδε ἄκουσα...*». Αυτό σημαίνει ότι ο Οππιανός έχει αναλάβει το έργο της επιλογής και συλλογής παράξενων ιστοριών σαν ένας παραδοξογράφος. Εντούτοις, ο ποιητής δεν ανακαλύπτει, δεν αποσαφηνίζει ποτέ ποιες είναι οι πηγές από τις οποίες εξάγει τις πληροφορίες που δίνει (δηλαδή δεν χρησιμοποιεί φράσεις του τύπου «*Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης φησὶν...*»). Αλλά, καθώς βρίσκονται παράλληλα ανέκδοτα που έχουν αριστοτελικές ρίζες στον Αντίγονο, τον Αίλιανό, τον Πλίνιο και τον ίδιο τον Οππιανό, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ανάμεσα στις πηγές του Οππιανού θα ήταν σίγουρα περιλήψεις και επιτομές των ζωολογικών έργων του Σταγειρίτου, δηλαδή οι ίδιες πηγές των παραδοξογράφων όπως του Αντιγόνου, και οι ίδιες άλλων συγγραφέων παραδοξογραφικής τάσης όπως του Αίλιανού και του Πλίνιου.¹³

Σύμφωνα με το παραδοξογραφικό ύφος, ο Οππιανός προσφέρει αρκετά ανέκδοτα σύντομης έκτασης, με απουσία εξηγήσεων και συχνά με σύνδεση του θαυμαστού γεγονότος με ένα συγκεκριμένο τόπο.¹⁴ Έτσι διαπιστώνουμε στα *Κυν.* II 93-95, όπου διαβάζουμε ένα ανέκδοτο που αναφέρεται στην παράξενη κινητικότητα των κεράτων των ταύρων της Φρυγίας: «*Ξείνη δ' ἐν κεράεσσι φύσις κείνοισι τέτυκται / οὐ γάρ τοι κρατερῆσιν ὑπὲρ κεφαλῆφι πέπηγε, / κλίνουσιν δὲ κέρατα καὶ ἀγκλίνουσ' ἐκάτερθε.*» Όπως ήδη είδαμε παραπάνω, αυτή η ιστορία βρίσκεται στον Αντίγονο 75, και προέρχεται από τον Αριστοτέλη 517a28. Και, αν θυμόμαστε, το ανέκδοτο 75 είναι στη συλλογή του Αντιγόνου το καλύτερο παράδειγμα της αποτελεσματικότητας της δικής του μεθόδου, δηλαδή της αποτελεσματικότητας του συνδυασμού της συντομίας με

¹² Στα *mirabilia* των Ἀλιευτικῶν του Οππιανού από την Ανάξαρβο αφιερώνει ένα μικρό κεφάλαιο Rebuffat 2001, 135-144, όμως ο ερευνητής δεν τα μελετά από την άποψη που εμείς πρόκειται να προτείνουμε.

¹³ Για τις πηγές των *Κυνηγητικῶν* βλ. Keydell 1939, 704 επ., Schmitt 1969, 8 επ. Εντούτοις, σχετικά με τους περιορισμούς για μια ακριβή ζωολογική *Quellenforschung* των *Κυνηγητικῶν*, πρβλ. Agosta 2009, 88 επ.

¹⁴ Βλ., για παράδειγμα, *Κυν.* I 198-201: «*Θαῦμα δὲ Καππαδόκεσσι μέγ' ἔδρακον ὠκυπόδεσσι / εἰσόκε μὲν νεογιλὸν ὑπὸ στομάτεσσιν ὀδόντα / καὶ γλαγερὸν φορέουσι δέμας, τελέθουσ' ἀμενηνοί· / κραιπνότεροι δὲ πέλουσιν, ὅσῳ μάλα γηράσκουσι.*»

τη σχηματοποίηση, προκειμένου να αυξηθεί η παραδοξότητα του φαινομένου. Ο Οππιανός όμως, εκτείνει σε τρεις στίχους ό,τι στον Αντίγονο 75 δηλώνεται σε μία μόλις γραμμή. Αυτό θα έδειχνε ότι πιθανώς ο Οππιανός έχει ξαναγράψει το κείμενο της πηγής, για να το προσαρμόσει σε ποιητική μορφή.

Αυτές, ας πούμε, οι ποιητικές εξελίξεις γίνονται καλύτερα αντιληπτές σε άλλα ανέκδοτα, πιο εκτενή, στα οποία ο Οππιανός έχει ενισχύσει τη δραματική επίδραση μιας σκηνής που σίγουρα στην πηγή του περιγράφηκε ως σύντομη και πεζή. Το έργο του ξαναγραψίματος που στο κείμενο του παραδοξογράφου κατευθυνόταν από την έκταση προς την συντομία, ακολουθεί την αντίστροφη διαδρομή στον ποιητή, που εκκινείται ακριβώς από την ανάγκη του τελευταίου να επεξεργαστεί ένα ποιητικό κείμενο. Μπορούμε, για παράδειγμα, να συγκρίνουμε τα αποσπάσματα του Οππιανού και του Αιλιανού πάνω στην εχθρότητα μεταξύ των ελαφιών και των φιδιών: ό,τι ο Αιλιανός διηγείται σε έξι αράδες (*Περὶ ζώων ιδιότητος* II 9, 1–7), ο Οππιανός το μετατρέπει σε μια παραφορτωμένη σκηνή επικού χρώματος που επεκτείνεται μέχρι σχεδόν είκοσι στίχους (*Κυν.* II 233–252).

Χαρακτηριστικό επίσης της ποιητικής μεταχείρισης των ανεκδότων στα *Κυνηγετικά* είναι η συνεχής διάταξη από τον Οππιανό μερικών από αυτά, σαν να ήταν «αλυσίδα», αν μπορούμε να το πούμε έτσι. Η διάταξη αυτή αντιστοιχεί, κατά την άποψή μας, με τη ρητορική αρχή της αναλογίας και ιεραρχίας με την οποία ο Αντίγονος, όπως είδαμε, ενοποιούσε ανέκδοτα παρόμοιας φύσης. Στον Οππιανό, το κοινό στοιχείο αυτών των αλυσιδωτών ανεκδότων είναι το να έχουν σχέση με το ίδιο ζώο. Αυτό το χαρακτηριστικό προέρχεται με βεβαιότητα από το πρότυπο της κυνηγετικής πραγματείας του Ξενοφώντος, η οποία κατά κάποιον τρόπο υποχρεώνει τον ποιητή να πραγματευθεί κάθε ζώο ξεχωριστά (πρβλ. Silva Sánchez 1999, 324· Longo 1989, 14 επ.). Με αυτόν τον τρόπο, ο Οππιανός αντιπαράθετει για παράδειγμα τέσσερα ανέκδοτα σχετικά με το λιοντάρι: ότι δεν τρώνε καθημερινά, ότι κοιμούνται στην ύπαιθρο, ότι τα νύχια του έχουν τη δύναμη να παραλύσουν το θήραμα, και τέλος ότι οι λέαινες γεννούν σταδιακά από πέντε έως ένα νεογνό.¹⁵ Σε κανένα ανέκδοτο

¹⁵ *Κυν.* III 48–62: «Φορβῆς οὐ χατέει πάντ' ἤματα φῦλα λεόντων, / ἀλλὰ τὸ μὲν δόρποισι μέλει, τὸ δέ τ' αὐτε πόνοισιν· / οὐδ' ὕπνον μυχάτοισιν ἔχει παρὰ τέρμασι πέτρης, / ἀμφαδὸν ὑπνώει δέ, θρασύφρονα

δεν παρέχει ο ποιητής καμία αιτία του αναφερόμενου φαινομένου, κάτι που, τουλάχιστον στην περίπτωση του πρώτου ανεκδότη, μπορεί να επιλυθεί προσφεύγοντας στον Αριστοτέλη¹⁶.

Εάν η διάταξη αυτών των ανεκδότην οφείλεται στον ίδιο τον Οππιανό ή σε κάποια ενδιάμεση πηγή, είναι δύσκολο να το πούμε. Αλλά ελκύει την προσοχή μας το γεγονός ότι ο Αιλιανός (*Περὶ ζώων ιδιότητος* IV 34) και ο Πλίνιος (*Naturalis Historia* VIII 46), οι οποίοι αναφέρουν επίσης την ιστορία της διατροφής του λιονταριού, παρέχουν όντως την αιτία που έδωσε ο Αριστοτέλης, δηλαδή, ότι αυτό τρώει τόσο αδηφάγα, που μπορεί μετά να μην φάει για δύο ή τρεις μέρες. Και είναι και εντυπωσιακό το γεγονός ότι τόσο στον Αριστοτέλη, όσο στον Πλίνιο και στον Αιλιανό, οι πληροφορίες για την αναπαραγωγή του λιονταριού προηγούνται των δεδομένων για τη διατροφή. Ο Οππιανός διαταράσσει την εν λόγω διάταξη. Αντιστρέφει τη σειρά ο ίδιος ο ποιητής ή η υποθετική πηγή από την οποία αντλεί τα στοιχεία του; Η απάντησή μας είναι ο ποιητής, επειδή το σύνολο είναι εσκεμμένως ανισόρροπο υπέρ της τελευταίας ιστορίας, η οποία περιλαμβάνει σχεδόν τόσους στίχους, όσο οι τρεις προηγούμενες μαζί. Δεν μας φαίνεται παράλογο να είναι αυτό μια εφαρμογή της αρχής της ιεραρχίας του Αντιγόνου που κάνει *sui generis* ο Οππιανός, ο οποίος, θεωρώντας την αναπαραγωγή του λιονταριού ως το πιο εκπληκτικό ανέκδοτο, την επιφύλαξε για το τέλος της σειράς και της έδωσε έμφαση με τη χρήση περισσότερων στίχων.

Και δεν είναι η μοναδική φορά που το βρίσκουμε αυτό στα *Κυνηγετικά*, πράγμα που απομακρύνει την πιθανότητα να είναι τυχαίο

θυμὸν ἐλίσσω, / εὔδει δ' ἔνθα κίχησιν ὑπέιροχος ἐσπερή νύξ. / Ἐκλυον αὖ
κάκεινο λεοντοκόμων αἰζηῶν, / δεξιτερὴν ὑπὸ χεῖρα φέρειν αἰθωνα λέοντα
/ νάρκα θοήν, τῇ πάντα λυγοῦν ἄπο γούνατα θηρῶν. / Πεντάκι θηλυτέρη δὲ
τόκων ἀπελύσατο ζώνην. / βάξις δ' ἀτρεκέως ἀνεμῶλιος, ὡς ἓνα τίκει. /
πέντε φέρει πρῶτιστον· ἀτὰρ πίσυρας μετέπειτα / ὠδίνει σκύμνους, κατὰ θ'
ἐξείης ὑπένερθε / νηδύος ἐκ τριτάτης τρεῖς ἔκθορον· ἐκ δὲ τετάρτης /
ἀμφίδυμοι παῖδες· πύματον δ' ἓνα γείνατο μήτηρ / γαστρὸς ἀριστοτόκιο
κλυτὸν βασιλῆα λέοντα.»

¹⁶ Βλ. Αριστοτέλης 594b17 επ.: «Ὁ δὲ λέων σαρκοφάγον μὲν ἐστίν, ὡσπερ
καὶ τᾶλλα ὅσα ἄγρια καὶ καρχαρόδοντα, τῇ δὲ βρώσει χρῆται λάβρως, καὶ
καταπίνει πολλὰ ὅλα οὐ διαιρῶν, εἴθ' ἡμέρας δύο ἢ τρεῖς ἀσιτεῖ· δύναται
γὰρ διὰ τὸ ὑπερπληροῦσθαι.»

αυτό το ρητορικό παιχνίδι ανισορροπίας μεταξύ των ανεκδότων. Για παράδειγμα, το επαληθεύουμε και σε μεγαλύτερη κλίμακα στα *Κυν.* I 229–270. Εκεί, για να επαινεθεί η νοημοσύνη των αλόγων, αντιπαρατίθενται γρήγορα και συνοπτικά μερικά ανέκδοτα, από τα οποία πέντε είναι μυθικά–ιστορικά, σχετικά με τον Ξάνθο, το άλογο του Αχιλλέα, με τον Βουκεφάλα, με τα πουλάρια του Βοριά, με τον Πήγασο και με το άλογο του βασιλιά Δαρείου. Όλα μαζί καταλαμβάνουν δεκατρείς στίχους (223–235). Αμέσως μετά, και για να εκθειάσει τις ηθικές αρετές του ζώου, ο ποιητής αφιερώνει τριάντα δύο στίχους (239–270) στην ιστορία–η αφήγηση της οποίας παρουσιάζεται με συντομία σε άλλες πηγές–του γαιοκτήμονα, ο οποίος με τη βοήθεια τεχνασμάτων ανάγκασε μια φοράδα και το πουλάρι της να ζευγαρώσουν.¹⁷ Όταν η φοράδα και το πουλάρι, δηλαδή η μητέρα και ο γιος, ανακάλυψαν την απάτη και την ανάρμοστη πράξη που ακουσίως είχαν διαπράξει, ρίχτηκαν από κάποιους βράχους και αυτοκτόνησαν.

Ο Οππιανός προσδίδει ποιητικό εξωραϊσμό στο ανέκδοτο μέσα από αυτό που είναι ουσιαστικά σχεδόν μια παρέκβαση με δραματική φόρτιση, στην οποία δεν λείπουν η σύγκριση με την περίπτωση του Οιδίποδα (στ. 256–257: «οἷος ἐν ἀνθρώποισιν ἐνυμφεύθη προπάροιθε / Καδμείος γάμος αἰνὸς ἀλήμονος Οἰδιπόδαο») και η προσαρμογή στον εξάμετρο μερικών ὁρων που λαμβάνονται από την τραγωδία ως *ἀπόπτυστος* (στ. 255),¹⁸ *αἰνόγαμος* (στ. 261),¹⁹ ἢ *αὐτοφόνος* (στ. 269)²⁰, καθώς και την *iunctura verborum* *μήτηρ ἀμήτωρ* (στ. 261),²¹ από την οποία ο Οππιανός αληθοφανώς δημιούργησε *ἄγονον γόνον* (στ. 260). Έτσι, χάρη στην αντίθεση που επιφέρει η ανισορροπία, η ιστορία αποκτά στα συμφοραζόμενά της μια σημασία που αλλιώς δεν θα είχε και που σίγουρα σκόπευε να προκαλέσει μεγαλύτερο συναισθηματικό αντίκτυπο και θαυμασμό στον αναγνώστη. Αυτό το χαρακτηριστικό της τεχνοτροπίας του Οππιανού,

¹⁷ Για την ιστορία αυτήν, πρβλ. Αριστοτέλης 631a1-7, Αιλιανός, *Περὶ ζώων ιδιότητος* IV 7, και Ψευδο Αριστοτέλης, *Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων* 2. Πρβλ. και Βάρρων, *Rerum rusticarum* II 7.9, και Πλίνιος, *Naturalis Historia* VIII 156.

¹⁸ Βλ. Αισχύλου *Εὐμενίδες*, στ. 191, Ευριπίδου *Μήδεια*, στ. 1373, Σοφοκλέους *Οιδίπους ἐπὶ Κολωνῶν*, στ. 1383.

¹⁹ Βλ. Ευριπίδου *Ελένη*, στ. 1120.

²⁰ Βλ. Αισχύλου *Ἐπτά ἐπὶ Θήβας*, στ. 850, *Ἀγαμέμνων*, στ. 1091.

²¹ Βλ. Σοφοκλέους *Ἠλέκτρα*, στ. 1154.

το οποίο όπως προαναφέρθηκε μπορεί να είναι μια ιδιαίτερη εφαρμογή της παραδοξογραφικής αρχής της ιεραρχίας, θα μπορούσε επίσης να έχει να κάνει με έναν ας πούμε «νόμο της ασυμμετρίας», που λειτουργεί κανονικά στην Ελληνιστική ποίηση και σύμφωνα με τον οποίο μέσα σε ένα ποίημα θα μπορούσε να τονιστεί ένα δευτερεύον στοιχείο χάρη σε μεγαλύτερη έκταση στίχων, με συνέπεια την ανισορροπία της δομής όλης της σύνθεσης.²²

Άλλωστε, φαίνεται καθαρά ότι ο Οππιανός έχει συνειδητά φτιάξει μια διαβάθμιση του καταπληκτικού στην ίδια τη διάταξη των σειρών των ζώων που διασχίζουν το δεύτερο και τρίτο βιβλίο του ποιήματός του. Πράγματι, η κλίμακα του αξιοθαύμαστου φτάνει στο αποκορύφωμά της όταν πλησιάζει το τέλος του κάθε βιβλίου, με την εμφάνιση των πιο εξωτικών ζώων, μπροστά στα οποία οι αρχαίοι Έλληνες και οι Ρωμαίοι περισσότερο σάστιζαν: τον ελέφαντα και τον ρινόκερο (στο τέλος του βιβλίου II), την καμηλοπάρδαλη και τη στρουθοκάμηλο (στο τέλος του βιβλίου III). Το να είναι σίγουρα προμελετημένη αυτή η διαβάθμιση αποδεικνύεται ιδιαίτερα από το γεγονός ότι ο ποιητής εντοπίζει την καμηλοπάρδαλη και τη στρουθοκάμηλο στο βιβλίο III, το οποίο σύμφωνα με το προοίμιό του είναι αφιερωμένο στα ζώα τα *καρχαρόδοντα*.²³ Άρα καθένα από αυτά τα δύο βιβλία διαμορφώνεται, από την άποψη της δικής τους συνολικής δομής, σαν να ήταν πομπές ζώων, δηλαδή αυτές που τόσο άρεσαν στον λαό και στους αυτοκράτορες να θαυμάζουν στους θριάμβους και στις *venationes* στο αμφιθέατρο, όπως μαρτυρεί μεταξύ άλλων η *Historia Augusta* (πρβλ. Silva Sánchez 1994–1995, 118* Agosta 2009, 20–22).²⁴

Ο ίδιος ο Οππιανός ισχυρίζεται ότι έχει δει προσωπικά έναν υπέροχο αιθιοπικό λέοντα, «ένα αξιοθέατο θαύμα», την ώρα που μεταφερόταν σε

²² Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, στο *Eijduvllio XV* του Θεοκρίτου, στο οποίο, μετά από ένα μιμητικό διάλογο και μέσα σε μια περιγραφή της γιορτής του Άδωνη, συμπεριλαμβάνεται ένας εκτενής ύμνος προς τιμήν του Άδωνη. Έτσι, γίνεται «ανισόρροπη» η δομή του ποιήματος, αφού ένα δευτερεύον στοιχείο αποκτά μια απροσδόκητη σημασία (όταν θα μπορούσε απλώς να αναφερθεί: «και τραγούδησε έναν ύμνο προς τιμήν του Άδωνη»).

²³ Βλ. Οππ., *Κυν.* III 1-5.

²⁴ Όπως επισημαίνει ο Agosta (2009, 15): “L’interesse zoologico (*esplicantesi a più livelli –politico-ideologico, erudito, artistico, etc. – ed avente per oggetto una zoologia ‘minore’, moraleggiante, in cui confluiscono mirabilia e descrizioni di fauna esotica*) ha grande parte nella cultura di questi anni.”

πομπή μπροστά στα βασιλικά μάτια.²⁵ Πιθανολογείται ότι η πομπή του λέοντος που αναφέρει ο Οππιανός θα μπορούσε να είναι πραγματική και ότι το συμβάν έγινε τον χειμώνα του έτους 215 μ.Χ., όταν ο αυτοκράτορας Καρακάλλας επισκέφθηκε την Αντιόχεια στη Συρία, την πατρίδα του ποιητή (βλ. Schmitt 1969, 8). Ίσως η μοίρα του λέοντος επρόκειτο να καταλήξει σε ένα *nivarium* ή να χρησιμεύσει ως ένα θέαμα για την απόλαυση του αυτοκράτορα (βλ. Silva Sánchez 1994–1995, 117 επ.).

Ο στόχος της λογοτεχνικής παρέλασης θηρίων αξίων θαυμασμού, όπως είναι τα *Κυνηγετικά*, θα έπρεπε ίσως να είναι να δώσει ευχαρίστηση στον κύριο παραλήπτη του έργου, τον προαναφερθέντα αυτοκράτορα Καρακάλλα, μεγάλο λάτρη του κυνηγιού (βλ. Δίων Κάσσιος, LXXVIII, 10,1), και για τον οποίον η πραγματική ή, στην περίπτωση αυτή, λογοτεχνική και μεταφορική κατοχή ζώων μεγάλης αγριότητας όπως το λιοντάρι, γιγάντιων όπως ο ελέφαντας, ή θεαματικών όπως η καμηλοπάρδαλη, σήμαινε τον ίδιο τον συμβολισμό της δικής του αυτοκρατορικής και καθολικής εξουσίας (πρβλ. Agosta 2009, 19–31). Δεν αποτελεί έκπληξη ότι ο Οππιανός γιορτάζει τον Καρακάλλα ως *Cosmocrator* στην αρχή του ποιήματός του (βλ. Opelt 1960, 53 επ.):

Οπ., *Κυν.* I 10-15: «Τῷ ῥα πατήρ μεγάλησι πονησάμενος
παλάμησι / δῶκεν ἔχειν πᾶσαν τραφερήν, πᾶσαν δὲ καὶ ὑγρὴν. /
Σοὶ μὲν γὰρ θαλέθουσα κύει πάνδωρος ἄρουρα, / καὶ πάλιν
εὐδιόωσα τρέφει κλυτὰ φύλα θάλασσα· / σοὶ δέ τε πάντα νάουσιν
ἅπ’ Ὠκεανοῖο ῥέεθρα, / φαιδρά τε μειδιόωσα θέει κλυτὸς
ἼΗριγένεια.»

²⁵ Οπ., *Κυν.* III 42–47: «Ἐκ δέ ποτ’ Αἰθιοπῶν Λιβύην ἠμείψατο γαῖαν, /
θαῦμα μέγ’ εἰσιδέειν, μελανόχροος ἠύκομος λίς, / εὐρύς ὑπερθε κάρηνα, πόδας
δασύς, ὄμμασιν αἴθοψ, / μούνοισι ξανθοῖς φοινισσόμενος στομάτεσσιν. /
ἔδρακον, οὐ πυθόμην, κεινόν ποτε θῆρα δαφοινόν, / κοιρανικοῖς τ’ ἔμολεν
διαπόμπιμος ὀφθαλμοῖσιν.»

BIBLIOGRAPHY

Agosta 2009: G. Agosta. *Ricerche sui Cynegetica di Oppiano*. Amsterdam, 2009.

Delcroix 1996 – Schepens 1996: *Ancient Paradoxography: Origin, Evolution, Production and Reception. Part I (G. Schepens) – Part II (K. Delcroix)*. – In: *La letteratura di consumo nel mondo greco-latino*. Cassino, 1996, 375–460.

Giannini 1963: A. Giannini. *Studi sulla paradossografia greca I*. – In: Istituto Lombardo, *Rand. Lett.*, 97, 1963, 247–266.

Giannini 1964: A. Giannini. *Studi sulla paradossografia greca II*. – In: *Acme*, XVII, 1, 1964, 99–140.

Giannini 1965: A. Giannini (ed.). *Paradoxographorum Graecorum Reliquiae*. Milano, 1965.

Jacob 1983: Ch. Jacob. *De l'art de compiler à la fabrication du merveilleux. Sur la paradoxographie grecque*. – In: *Lalies*, 2, 1983, 121–140.

Keydell 1939: R. Keydell. *Oppianos (2)*. – In: *Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*. XVIII 1, 1939, 703–708.

Longo 1989: O. Longo. *Senofonte. La caccia*. Venezia, 1989.

Opelt 1960: I. Opelt. *Zum Kaiserkult in der griechischen Dichtung*. – In: *Rheinisches Museum für Philologie*, 103, 1960, 43–56.

Pajón Leyra 2011: I. Pajón Leyra. *Entre ciencia y maravilla. El género literario de la paradoxografía griega*. Zaragoza, 2011.

Rebuffat 2001: E. Rebuffat. ΠΟΙΗΤΗΣ ΕΠΙΕΩΝ. *Tecniche di composizione poetica negli Halieutica di Oppiano*. Firenze, 2001.

Schmitt 1969: W. Schmitt. *Kommentar zum ersten Buch von Pseudo-Oppians Kynegetika*. Diss., Münster, 1969.

Silva Sánchez 1994–1995: T. Silva Sánchez. *Kaiserkult y creación poética*. – In: *Excerpta Philologica*, IV–V, 1994–1995, 107–122.

Silva Sánchez 1998: T. Silva Sánchez. *Aproximación al contenido y estructura de las obras griegas sobre caza*. – In: *Actas del IX Congreso Español de Estudios Clásicos*, IV. Madrid, 1998, 323–327.

Silva Sánchez 1999: T. Silva Sánchez. *Ribetes paradoxográficos en De sollertia animalium de Plutarco*. – In: *Plutarco, Dioniso y el vino*. Cádiz-Madrid, 1999, 471–479.

Silva Sánchez 2002: T. Silva Sánchez. *Sobre el texto de los Cynegetica de Opiano de Apamea*. Cádiz, 2002.

Von Christ 1920⁶: W. von Christ. *Geschichte der griechischen Literatur*, 6 Aufl. a cura di W. Schmid – O. Stählin, Bd. I.1. München, 1920.

Westermann 1839: A. Westermann (ed.). Παράδοξογράφοι. *Scriptores Rerum Mirabilium Graeci*. Brunsvigae-Londini, 1839 (Amsterdam, 1963).